

YAZILI KAYNAKLAR IŞIĞINDA PARİON'DA TAPINIM GÖREN KÜLTLER

Şengül Dilek FUL^{1*}

¹Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

*dilekful@gmail.com

+ORCID: 0000-0002-0472-129X

Öz- Günümüzde Çanakkale ili, Biga ilçesi Kemer köyü sınırları içerisinde yer alan Parion antik kenti, Ege dünyasını Karadeniz'e bağlayan stratejik bir konumda yer alması ve korunaklı bir limana sahip olması nedeni ile önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Böylece kent, hem komşu hem de deniz aşırı bölgeler ile sürekli ticari ilişkiler içerisinde bulunarak denizcilerin ve tüccarların uğrak yeri olmuştur. Bu durumun sonucunda Parion halkı, farklı kültürlerle tanışmış ve bu kültürlerin inanç sistemlerinden etkilenerek kendi ihtiyaçlarına cevap veren İsis-Serapis ve Eros gibi tanrıça ve tanrıları benimseyip kendi tanrılar dünyasına dahil etmişlerdir. Ayrıca geçim kaynağı balıkçılık ve özellikle bağcılık olmak üzere tarıma dayalı olan kentte, balık avının verimli geçmesi, ürünlerin bol ve bereketli olması için tüccarların, denizcilerin, balıkçıların koruyucu tanrısı olan bolluk ve bereket getiren Priapos gibi yerel tanrılara da ibadet etmeye devam etmişlerdir. Bununla birlikte, ilk Miletos kolonisi olarak kurulan Parion'da, ana kent Miletos'ta görülen Olympos tanrılarından Apollon ve Artemis tapınımı varlığını sürdürürken Anadolu'nun Roma hakimiyetine geçmesiyle birlikte tüm Anadolu'da olduğu gibi, MÖ. 1. yüzyılda Roma kolonisi haline getirilen Parion'da Roma imparator kültleri de kurulmuştur. Bu çalışmada, yazılı kaynaklar ışığında Parion kentinde tapınım gören tanrı ve tanrıçaların belirlenmesi ve bununla bağlantılı olarak bu tanrı ve tanrıçalara ait olan kültlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler - Parion, Kült, Yazıtlar, Antik Kaynaklar, Sikkeler.

CULTS WORSHIPED IN PARION IN THE LIGHT OF WRITTEN SOURCES

Abstract- Today, the ancient city of Parion, located within the borders of Kemer village in the Biga district of Çanakkale province, has become an important trade center due to its strategic location connecting the Aegean world to the Black Sea and having a sheltered port. Thus, the city has become a frequent destination for seafarers and merchants by having continuous commercial relations with both neighbouring and overseas regions. As a result of this situation, Parion people encountered with different and included them into their own world of gods. Additionally, in the city, whose livelihood is based on agriculture, especially viticulture, Parion people continued to worship local gods such as Priapos, who were the source of abundance and fertility, the Besides, while the Olympus gods Apollo and Artemis, seen in the main city Miletos, continued to exist in Parion, established as the first Miletus colony and transformed into a Roman colony in the 1st century BC as all Anatolia with the Roman domination, Roman emperor cults were also adopted. In this study, it is aimed to determine the gods and goddesses worshiped in the city of Parion in the light of written sources and reveal the cults belonging to these gods and goddesses.

Keywords- Parion, Cults, Inscriptions, Ancient Sources, Coins.

GİRİŞ

Din olgusu, insan yaratıldığından beri her zaman varlığını hissettirmiş ve önemini korumuştur. İnsanoğlunun, aciz ve çaresiz kaldığı, nedenini çözemediği olağanüstü tabiat olayları karşısındaki korkuları onu, sürekli olarak bir güç arayışı içine sokmuştur. Bu güç arayışı ise, tanrılar dünyasının doğmasına neden olmuştur. Böylece insanoğlu korkuları karşısında aciz kalmayacak, onu, koruyup gözetecek manevi bir güce sahip olacaktı. Tanrı ve tanrıçalardan oluşan bu manevi güç, farklı toplumlarda, farklı formlarda ve farklı isimler alarak, bir gelişim süreci içinde varlığını sürdürmüştür. Bu gelişim sürecinin izleri, Parion'da da açık olarak görülebilmektedir.

Çalışmamızın ana konusunu epigrafik ve antik kaynaklar oluşturmaktadır. Ancak, kentte yazılı kaynaklar kapsamında belirlediğimiz tanrı ve tanrıçalara ait epigrafik verilerin azlığı nedeni ile kentte belirlenen kültlerin desteklemesi için nümizmatik ve arkeolojik verilerden de yararlanılmıştır.

Antik dönemde Phrygia, Troas, Mysia, Propontis veya Hellespontos gibi farklı bölgelere dahil edilen¹ ve Hellespontos'un dikkat çekici liman kentlerinden (Sevin, 2001: 61) birisi olan Parion antik kenti; bugün Çanakkale ili, Biga ilçesi Kemer köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle Parion her zaman askeri seferlerde önemli bir liman ve askeri üs olmakla kalmamış aynı zamanda Karadeniz ile Yunan dünyası arasındaki ticarete önemli bir rol de üstlenmiştir (Keleş, 2014: 118). Bu nedenle kent, hem komşu hem de deniz aşırı bölgeler ile sürekli ticari ilişkiler içerisinde bulunarak denizcilerin ve tüccarların uğrak yeri olmuştur. Böylece Parion halkı, farklı kültürlerle tanışmış ve bu kültürlerin inanç sistemlerinden etkilenerek kendi ihtiyaçlarını karşılayan tanrı ve tanrıcaları benimseyip kendi tanrılar dünyasına dahil etmişlerdir.

İsis-Serapis Kültü:

Eski Mısır mitolojisinde gökyüzü, yeryüzü ve yeraltının hükümdarı olan İsis, aynı zamanda büyü yapma gücüne sahip bir tanrıçadır (Bonney, 2000a: 483). Bu özelliklerinden dolayı, Eski Mısır'ın en önemli tanrıçalarından birisi olmuştur (Room, 2003: 174). İsis'in en eski tanrıçalardan birisi olduğunu Eski Krallık (özellikle 5. ve 6. Hanedanlıklar) Dönemi'ne ait dini yazıtlar kanıtlamaktadır (Hassan, 1998: 98; Wilkinson, 2016: 146). Eski Krallık Dönemi'nde Ege ile Mısır arasında başlayan ticari ilişkiler (Hornung, 2004: 38; Özkan, 2007: 79), MÖ. 7. yüzyılda Mısır Kralı I. Psammetikos'un Mısır'da yaşayan İonya ve Karya'lılara karşı hoşgörülü davranması (Herodotos, II 154) ve bu

bölgelerden ücretli askerler alması (Baines-Malek, 1986: 45; Akarca, 1998: 13; Freeman, 2003: 90) Yunanların Mısır sanatını, din ve düşünce yapısını daha yakından tanımasına ve etkilenmesine sebep olmuştur.

Kökeni tartışmalı olan Serapis (Witt, 1971: 53) ise Osiris-Apis'in birleşimi olan bir tanrıdır (Griffiths, 1989: 41). I. Ptolemaios Soter tarafından Mısırlılar ile Yunanların ortak tanrısı olarak Mısır'a getirildiği kabul edilmiştir (Mansel, 2014: 534; Wilkinson, 2016: 127). MÖ. 3. yüzyılın ortalarından itibaren İsis ile birlikte tüm Mısır tanrılarının temsilcisi kabul edilen Serapis Mısır'ın nüfusu altında bulunan deniz aşırı ülkelere, Ege Denizi kıyılarına ve Yunanistan'a geçmeyi başarmıştır (Mansel, 2014: 534).

Denizciler, askerler, tüccarlar ve seyyahlar tarafından (Ferguson, 1970: 25) Anadolu'ya, Yunanistan'a, Ege adalarına ve Trakya'ya kadar yayıldığı bilinen İsis ve Serapis kültü (Witt, 1971: 57), Propontis kıyı kentleri içerisinde önemli bir yeri olan Parion'da da tapınım görmüştür. Parion kentinde tiyatro alanında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sırasında ele geçen mermer bir blok veya kaide üzerindeki yazıtta İsis-Serapis'in ismi geçmektedir (Ful, 2009: 101). 0.87m yüksekliğe, 0.48m. genişliğe ve 0.55m. kalınlığa sahip olan mermer bloğun alt ve üst taraftı oldukça tahrip olmuştur. Ayrıca sağ üst köşesi kırık ve kayıptır. Silmeli bir çerçeve içerisinde sağ üst köşe hariç oldukça iyi korunmuş dört satırlık bir yazıt yer almaktadır (Resim 1).

Εἰσιδι καὶ [Σα]-
ράπιδι Κ. Λα-
τερεινός 'Ρο-
δανός εὐχῆν.

"Q(uintus) Laterinus Rhodanus bu adağı İsis ve Serapis'e (sundu)."

Geç Hellenistik veya Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu yazıt, Parion'da İsis ve Serapis kültürünün varlığını kanıtlayan tek örnek olması açısından önemlidir. Yazıttan sadece, bu adağı Q(uintus) Laterinus Rhodanus adındaki kişinin İsis ve Serapis için adadığı öğrenilmektedir. Ancak, Q(uintus) Laterinus Rhodanus'un kim olduğu ve bu blok veya kaideyi, İsis ve Serapis'e hangi nedenle adadığı hakkında bilgi edinilememektedir. Laterinus ismi nadir görülen Roma vatandaşı ismi olması, benzer şekilde Rhodanus isminin de Anadolu'da pek kullanılmayan bir isim olması nedeniyle bu adağı yapan kişinin Parion'da yaşayan yerli Anadolu halkından birisi olmadığını düşündürmektedir. Bundan dolayı, geçimini nasıl bir işle sağladığı bilinmeyen Q(uintus) Laterinus Rhodanus'un muhtemelen Parion'da ticaret veya tiyatro işi ile uğraştığı düşünülebilir. Bu nedenle, Q(uintus) Laterinus Rhodanus'un işlerinin bol kazançlı ve bereketli olması için bu adağı tiyatrodan tanrılara adanmış olabilir. Yazıtın yer aldığı blok taş üzerinde herhangi bir kabartmalı

¹ Bu şekilde açıklamada bulunan Avram'a göre sorunun, Anadolu'nun antik dönemde açık bir şekilde politik veya coğrafik alt bölümlere ayrılmamasından kaynaklanmaktadır. Avram 2004: 991; Keleş, 2013a: 20; Yapılan son çalışmalar ışığında Parion, bugün bir Troas Bölgesi kenti olarak kabul edilmektedir. Başaran, 2008: 134.

sahnenin bulunmaması nedeniyle kültün doğası hakkında bilgi edinemiyoruz. Ancak, Parion civarında ele geçen ve üzerinde bir *sistrum*² betimi yer alan MÖ. 2-1. yüzyıla tarihlenen bir stel (Başaran, 2015: 16; Akın, 2019: 237) (Resim 2) ile üzerinde yine bir *sistrum* tasviri bulunan MÖ. 2-1. yüzyıla tarihlenen sikke (Bricault, 2005: 418) kentteki İsis kültünün varlığını desteklemektedir.

Apollon Aktaios Kültü:

Kökeni tartışmalı olmasına rağmen Olympos tanrılarında birisi olarak kabul edilen Apollon, son derece karma bir kişiliği sahiptir. Kehanetin, ışığın, sanatın, müzik, dans ve şiirin tanrısı olan Apollon (Berens, 2009: 55) aydın, durgun, ölçülü bir gücü simgelemektedir. Tanrı, iyilik ve koruyuculuğu, yardımseverliği fakat aynı zamanda da kinciliği ve öç almaya olan düşkünlüğü ile de bilinmektedir (Agizza, 2001: 46). Onun ışığı bitkileri, sebzeleri, meyveleri büyütüp olgunlaştırır, bataklıkları kurutur, hastalıkları defeder. İnsanlara, hayvanlara ve hububata zararlı olan her şey onun ışıkları ile yok olur. Bu nedenle, ona koruyucu manalarına gelen Apollon *Smintheos* (=fare kovan) ve Apollon *Parnopios* (=çekirge kovan) gibi sıfatlar verilmiştir (Decharme, 1886: 112-113; Taşlıkılıoğlu, 1954: 14).

Önemli birçok özelliği bünyesinde barındırması ve özellikle gelecekte haber verme yetisine sahip olması, onun Anadolu'nun hemen hemen her köşesinde saygı görmesine ve kültlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Apollon *Didymeus* (Fontenrose, 1988: 45), Apollon *Klarios* (Şahin, 1998: 19), Apollon *Smintheus* (Özgünel, 2001: 9-12), Apollon *Pythios* (Taşlıkılıoğlu, 1963: 17-18, 129-130), Apollon *Lairbenos* (Ramsay, 1889: 216-230), Apollon *Daphnosios* (Tanrıver-Kütük, 1993: 99-102, Lev. 12-14; Ful, 2013, 4-5) gibi kültler bunlardan birkaçıdır. Parion antik kentinde de Apollon'a ait kültün izleri yoğun bir şekilde izlenebilmektedir. Tanrı burada, *Aktaion* epiteti ile karşımıza çıkmaktadır (Frisch, 1983: 89).

Apollon dışında Poseidon, ve Hermes için de kullanılan (Stella, 1958: 35, dn:65) *Aktaios* sıfatı "kıyıda bulunan, kıyıdaki, kıyıda yaşayan" anlamına gelmektedir (Çelgin, 2011: 36).

Farklı tanrılara inanıp ibadet eden halklar çeşitli nedenlerle deniz kenarı ve adalardaki yeni yerleşim yerlerine göç etmişler ve gittikleri yerlere de beraberlerinde kendi tanrılarını da getirmişlerdir. Gelmiş oldukları bu yeni çevrenin hayat koşullarına ayak uydurabilmek ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı arayışlara girişmişler ve bunun sonucunda inandıkları tanrılara yeni kimlikler yüklemişlerdir. Kendilerine Apollon'u tanrı edinen ada ve sahillerde yaşayan halklar da ihtiyaçları ve korkuları doğrultusunda, inandıkları bu tanrıya da denizci kimliği kazandırmışlardır. Böylece Apollon buralarda deniz tanrısı olarak tapınım görmeye başlamıştır. Örneğin,

Yunanistan'ın Locris Bölgesi'nde *Nasi≈taw* (*Nasiotas* =adalı) epiteti ile tapınım gören tanrı, Locrisliler tarafından *Nasiotas* sıfatı ile selamlanmış ve gemiye hem binerken hem de inerken ona dua etmişlerdir. Bu özelliği ile tanrı, Poseidon ile de özdeşleştirilmiştir. L.R. Farnel, Apollon'un bir liman kenti olan Parion'da da denizciler tarafından *Aktaios* sıfatı altında tapınıldığını ancak, kültte tanrının denizcilik ile ilgili herhangi bir özelliğinin görülmediğini ve bu nedenle kültün, daha ziyade tanrının kehanet yönüyle ilgili olabileceğinden bahsetmiştir (Farnel, 1977: 145). Bu görüşü destekleyecek bilgilere antik coğrafyacı Strabon'un *Geographika* adlı eserinden ulaşılmaktadır:

“Şehir (*Adrasteia*) *Priapos* ile *Parion* arasındadır ve aşağı kısmında, üzerinde Apollon *Aktaios* ve *Artemis*'in... bir kehanet ocağı bulunan ve kentin adını taşıyan bir ova vardır. Fakat tapınak yıkıldığı zaman bütün eşyası ve taşları *Parion*'a taşınarak, büyüklüğü ve güzelliği ile çok dikkati çeken ve *Hermokreon*'un eseri olan bir sunak inşa edilmiştir... (Strabon 13.1.13.)

Parion kenti deniz kıyısındadır ve *Priapos*'unkinden daha geniş bir limanı vardır ve kentin toprakları *Priapos*'un zararına olarak artmaktadır, çünkü *Parionlular*, *Priapos*'un topraklarının bağlı bulunduğu *Attalid*'lere yaltaklanarak himaye görmüşler ve bu sayede kralların izniyle *Priaposluların* topraklarının büyük bir kısmını kendilerine çekip almışlardır.” (Strabon 13.1.14.)

Pasajdan, bulunduğu ovaya adını veren ve *Priapos* ile *Parion* arasında yer alan *Adrasteia*'da, Apollon *Aktaios* ve *Artemis*'e adanmış bir kehanet ocağı olduğu ve bu kentin zamanla *Parion* topraklarına katıldığı, *Adrasteia*'daki tapınağın bilinmeyen bir nedenle yıkıldığı ve bu yıkımdan sonra tüm taşların *Parion*'a getirilerek burada mimar *Hermokreon* tarafından büyük bir sunak inşa edildiği öğrenilmektedir.

Bir kült merkezi olan *Adrasteia*'nın, *Parion* topraklarına katılması *Parion* halkının izlediği akılcı siyaset sayesinde olmuştur ki, bunu da Strabon'dan öğrenebiliyoruz. *Parionlular*, Pergamon kralları ile dostane ilişkilerde bulunarak güç kazanmış ve böylece *Priapos*'tan toprak olarak mümkün olduğunca sınırlarını genişletmeyi başarmışlardır. Bu süreçte, kentin isminin *Parion*'a ait herhangi bir resmi kayıta geçmemesi *Adrasteia*'nın, basit bir köy olarak *Parion* topraklarına katıldığını ve varlığını bir köy statüsünde devam ettirdiğini düşündürmektedir (Prêteux, 2009: 341).

Yukarıda, *Adrasteia*'daki Apollon tapınağının yıkıldıktan sonra tapınağa ait eşya ve taşların *Parion*'a taşınarak, mimar *Hermokreon* tarafından yeni bir sunak yapıldığından bahsedilmişti. Pergamon kralı II. Eumenes (MÖ. 197-159) zamanında sanatsal faaliyetlerini sürdüren *Hermokreon*'un (Farnel, 1890: 201-202; Leaf, 1923: 84; Seyrig, 1958: 611-612; Keleş, 2018: 181) inşa ettiği sunak bir stadion (177.6 - 192.28 m. arası) (Arslan, 2005: 11, dipnot: g.) uzunluğunda (Kimbell-Edgell, 1918: 86)

² Dürüşken, 2011: 203: İsis'in kutsal çanı (çingrağı).

olup oldukça büyük ve güzeldir. Sunak, ölçüleri ile Pergamon'daki Zeus Sunağı'ndan daha büyüktür. Bundan dolayı, Anadolu'daki en büyük sunak olma özelliğine sahiptir (Rose, 2014: 193; Keleş, 2018: 180). Günümüze kadar ulaşamayan sunağın Parion'daki varlığını kentten ele geçen sikkeler kanıtlamaktadır (BMC Mysia, 97-98, no: 40-42, 45-49). Sikkeler üzerinde kare veya dikdörtgen formda tasvir edilen sunak, yüksek basamaklı bir podyum üzerinde yükselmektedir (Resim 3).

Sunak, şehrin baş tanrısı Apollon *Aktaios* adına yapılmış olmalıdır. Çünkü böyle görkemli bir sunak ancak şehrin baş tanrısı için yapılabilirdi. Bu fikri de yine kentten ele geçen sikkeler desteklemektedir (Frisch, 1983: 89; SNG France 5, Mysia, no: 1401, Pl. 71; Ashton vd. 1998: 42, Pl 15, no: 10-11) (Resim 4-5). Yaklaşık MÖ. 190 yılına tarihlenen bir sikkenin arka yüzünde Apollon *Aktaios* görülmektedir. Tanrı burada, üstünde ateş yanan sunak ile *omphalos* taşı arasında ayakta durmaktadır. Sol kolu ile sağda duran *omphalos* taşının üzerine yerleştirilmiş bir lire hafifçe yaslanmakta ve *phiale* tuttuğu sağ elini ise önünde duran sunağa doğru uzatmaktadır. Tanrının başı sola bakar vaziyette profilden gövde ise cepheden verilmiştir. Sikkenin ön yüzünde ise tanrıça Demeter'in sağa profilden başı betimlenmiştir. Ayrıca, sikke üzerinde APOLLVNOS AKTAIOU PARIONVN POLUKLHS lejandı okunmaktadır. MÖ. 2. yüzyıla tarihlenen başka bir sikke (Keleş, 2014: 124) üzerinde yine Apollon görülmektedir. Ön yüzde, başında defne yapraklarından oluşan tacı ile Apollon'un sağa doğru profilden büstü tasvir edilmiştir. Arka yüzde ise, Apollon ayakta durmaktadır. Öne doğru uzattığı sağ elinde defne dalı tutarken sol eliyle bir ucu yere değen oka dokunmaktadır. Tanrının önünde yine üstünde ateş olan bir sunak durmaktadır. Apollon figürünün çevresinde ise APOLLVNOS AKTAIOU PARIONVN lejandı görülmektedir. Bu sikkelerden Apollon *Aktaios*'a kehanet ile ilgili bir misyon yüklendiği anlaşılmaktadır. Çünkü kehanette bulunurken kullanılan objelerden bir tanesi olan *omphalos* taşının³ sikkeler üzerinde bulunması ve tanrının *omphalos* ile sunak arasında durması bu sonuca varılmasında yardımcı olmuştur.

Yazılı kaynaklar ve sikkelerin dışında kentten ele geçen terrakotta figürinler (Kasapoğlu, 2015: 174-180) de Parion'da güçlü bir Apollon kültürünün varlığını ortaya koymaktadır.

Artemis Phosphoros Kültü:

Antik dünyada uzun zaman tapınım gören ve ortak özelliklerinden dolayı birçok tanrıçayla birleştirilen Artemis; Anadolu'da ve Yunanistan'da, ay ve ölüm tanrıçası (Fink, 2010: 74), vahşi hayvanların efendisi (Guthrie, 1955: 99; Bremmer, 1994: 17; March, 2001: 135; Room, 2003: 65; Graves, 2004: 91), suların, ormanların hakimi, vahşi doğanın tanrıçası (Farnel, 1896:

427), çocukların (Guthrie, 1955: 103), gençlerin ve evli kadınların koruyucusu (Çelgin, 1986: 16) gibi farklı özellikler ile karşımıza çıkmaktadır. Bünyesinde barındırdığı bu özelliklerden dolayı da farklı bölgelerde, çeşitli görünümlemler altında değişik sıfatlarla ibadet görmüştür. Tapınım gördüğü bölgelere göre değişik özellikler gösteren tanrıça aynı zamanda isim yönünden de çeşitlilik sergilemektedir.⁴

Anadolu'da özellikle Ephesos'da (Ramsay, 1893: 78-79; Arnold, 1972: 17-22; Kagan, 1982: 343; Çelgin, 1986: 43; Karaosmanoğlu, 2005: 67), Perge'de (Bean, 1968: 46; Onurkan, 1969: 305; Pekman, 1973: 34, 40; Pack, 1989: 483; Çelgin, 1986: 48; Detienne-Vernant, 1989: 45) ve Menderes Magnesia'sında (Harrison, 1912: 151, 153; Çelgin, 1986: 50; Fontenrose, 1988: 19; Zaidman-Pantel, 1992: 19; Karaosmanoğlu, 2005: 70) çok sevilen ve kültleri oluşturulan Artemis'in Parion'da da tapınım gördüğünü bir yazıt kanıtlamaktadır.

Parion'da bulunmuş, yaklaşık MS. 2 yüzyıla tarihlenen bir adak stelinde⁵, tanrıça Posphorus'un adı geçmektedir (Lolling, 1884: 63; Roscher, 1897-1909: 2442; Taşlıkoğlu, 1971: 195; Frisch, 1983, 9) (Resim 6).

Ἀφφειν
Ζμυρναία
Θεᾶ
Φωσφόρος
δῶρον

“Smyrnalı Aphphein bu armağanı (adağı) Tanrıça Phosphoros'a (sundu).”

Bu adak yazıtından steli, Aphphein adındaki kadının tanrıça Phosphoros için sunduğu anlaşılmaktadır. F«w (=ışık) ile f«rv (=taşımak) kelimelerinden oluşan Fosfōrow⁶ (Phosphoros = ışık veren, ışık taşıyan) Yunan mitolojisinde Astraeus ile Eos'un oğlu olan Sabah Yıldızı'nın kişileştirilmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır (Decharme, 1886: 247; Room, 2003: 249) ancak bu isim, bir erkek tanrıyı temsil etmiş olsa da Artemis (Preller, 1872: 258; Roscher, 1884-1890: 600; Farnel, 1896: 458-459; Taşlıkoğlu, 1971: 132; Ellinger, 1984: 57; Çelgin, 1986: 26; Fontenrose, 1988: 133) ve Hekate (Taşlıkoğlu, 1971: 132; Fontenrose, 1988: 133; Karagöz, 2002: 305) için de kullanılmıştır. Özellikle Ay tanrıçası olarak Artemis, Munykhia ve Messenia'da Phosphoros sıfatını almıştır (Farnel, 1896: 458). Munykhia'da Artemis Phosphoros'un varlığı mitolojik bir şekilde anlatılır. Efsanede, Atinalı bir komutan olan Thrasybulus'un, ordusuyla çok karanlık bir gecede Phyle'den Munykhia'ya hareket ederken mucizevi bir ışık tarafından yönlendirildiğinden bahsedilir. Komutana yön

³Yunancada göbek anlamına gelen omphalos, Yunanistan'da Delphoi Apollon Tapınağı'nda yer alan ve dünyanın merkezi olduğuna inanılan yuvarlak taş. Daha sonraları Klaros Apollon Tapınağı'nda görüldüğü gibi, Apollon'a adanmış başka başka kült merkezlerinde de bu tür bir taş omphalos adıyla kutsal sayılmıştır. Karatağ 2013: 289. Türkiye'deki benzer örnekleri için bkz: Özhanlı 2014: 261-272.

⁴Çelgin 1986: 4. Kelimenin İon ve Attik lehçelerinde genitivusu, ÉArt'midow ve ÉArt'mitow, Dor ve Aiol lehçelerinde ise, ÉArt'midow ve ÉArt'mitow şeklindedir. Epidaurus'ta ÉArt'muti, Argos'ta ÉArt'mi Girit'te ise, ÉArt'mei şeklinde dativus çekimleri görülmektedir.

⁵Bu stel, Z. Taşlıkoğlu tarafından Biga ilçesinin Kemer Köyü'nde bulunmuştur. Ancak yazıtın kökeni hakkında tartışmalar vardır. Konu ile ilgili bkz: Frisch, 1983: 10.

⁶Liddell-Scott, 1966: 773; Kabağaç-Alova, 1995: 350. Bosphoros kelimesi Latince'deki “Lucifer” kelimesi (=ışık getiren, Sabah Yıldızı) ile aynı anlamı taşımaktadır. Roscher, 1897-1909: 2444.

gösteren bu mucizevi ışık *Phosphoros*'a ait sunağın durduğu yerin yakınında kaybolmuştur. Böylece kente giren komutan ordusuyla birlikte Artemis Munykha tapınağına doğru ilerlemiştir (Clem. Alexand. Strom. I. 24; Leake, 1841: 384, dn: 2; Farnel, 1896: 459). Bundan dolayı efsanede adı geçen *Phosphoros* Sunağı da Artemise ait olmalıdır. Aynı sıfat, Byzantion'da ise hem Artemis hem de Hekate için kullanılmıştır (Taşlıklioğlu, 1971: 132). Işık taşıyan özelliğiyle ilgili olarak Artemis ile birleştirilen başka bir sıfat ise, **Selasfōrow** (*Selasphoros*)'dur (Farnel, 1896: 548). Artemis, *Selasphoros* epiteti ile daha çok Attika'daki Phyle'de ve Pholegandros Adası'nda tapınım görmüştü (Çelgin, 1986: 26).

Artemis *Phosphoros* (Diana *Lucifera*), Byzantion sikkeleri üzerinde her iki elinde birer meşale taşıy vaziyette tasvir edilmiştir.⁷ Tanrıçanın benzer tasviri M. Aurelius (161-180) (SNG Cop Mysia, no: 288, Pl. 7; SNG France 5, no: 1478, Pl. 74), Commodus (180-192) (SNG France 5, Mysia, no: 1486, Pl. 75), J. Donma (170-217) (SNG Cop Mysia, no: 292, Pl. 7; SNG France 5, no: 1492, Pl. 75), Caracalla (198-217) (SNG France 5, Mysia, no: 1492-1493, 1499 (Caracalla'nın eşi Plautille adına), Pl. 75), Macrinus (217-218) (SNG Cop Mysia, no: 299, Pl. 7), Alexander Severus (222-235) (SNG Von Aulock, no: 1342, Pl.41; SNG France 5, no: 1507-1508, Pl. 76) ve Maximinus (235-238) (SNG France 5, no: 1509, Pl. 76) dönemlerine tarihlenen Parion sikkeleri üzerinde de görülmektedir (Resim 7). Bu sikkelerin ön yüzlerinde yöneticilerin sağa dönük profilden büstleri arka yüzlerinde ise Artemis *Phosphoros* (Diana *Lucifera*) betimlenmiştir. Tanrıça, her iki elinde tuttuğu meşale ile sağa doğru yürümektedir. Artemis, Augustus dönemine tarihlenen üç sikke üzerinde ise, avcı kimliği ile tasvir edilmiştir. Bunlardan bir tanesinin ön yüzünde tanrı Zeus yer alırken arka yüzde Artemis yay ve mızrağı ile görülmektedir (BMC Mysia, 100, no: 62, Pl. XXII. 1). Diğer iki sikkede ise, Artemis ön yüzde sağa dönük olarak yay ve sadağı ile birlikte betimlenmiştir (BMC Mysia, 101, no: 72-73, Pl. XXII. 5). Yazıt ve sikkelerin yanı sıra Parion'da yapılan arkeolojik kazılar sonucunda parçalar halinde ortaya çıkarılan ve MS. 2. yüzyıla tarihlenen Artemis heykeli de kentte kültün varlığını desteklemektedir (Başaran-Kasapoğlu, 2014: 193).

Eros Kültü:

Eski Yunanca'da aşk, ihtiras, tutku, istekli arzu anlamına (Çelgin, 2011: 276) gelen Eros, eski Yunan dininde aşk tanrısı olarak bilinmektedir (Roscher, 1884-1890: 1339; Room, 2003: 130; Fink, 2010: 139). Tanrısallık özelliği ile ilk kez Hesiodos'un Theogonia'sında (Hes. theog, 120) karşımıza çıkan Eros, hem Yunan'da hem de Roma'da her zaman ikincil derecede bir tanrı olarak kalmış ve bundan dolayı kültü de insanlar arasında fazla bir öneme sahip olamamıştır (Collignon, 1887: 1596). Bu nedenle olsa gerek ki, ne bir başka tanrıyla birlikte ortak

olarak ne de tek başına Eros'a çok sık tapınılmamıştır.⁸ Böyle olmasına rağmen, Yunan dünyasında çok eski çağlardan itibaren az da olsa kültün izleri görülmektedir. Yunanistan'da özellikle Boiotia Bölgesi'nde kültün varlığı bilinmektedir. Burada, Aeol göçlerinden önce yani Pelasglar döneminde görülen kült, muhtemelen Helikon ve Kithairon da yaşayan Trakyalıları tarafından getirilmiş olmalıdır (Collignon, 1887: 1596). Bölgedeki kültün en önemli merkezi Thespia kentidir (Paus. 9. 27. 1; 9. 31. 3; Collignon, 1887: 1597; Thomson, 1973: 137; Frisch, 1983: 91; Dowden, 2010: 364; Graf, 2011: 191). Burada, tanrılar arasında en çok Eros'un sevildiğini MS. 2. yüzyılın sonlarında yaşamış olan Lidya'lı bir gezgin ve coğrafyacı olan, Pausanias'ın *Periegesis tes Hellados* adlı eserinden öğreniyoruz:

“Thespiyalılar en başından beri tanrılar arasında en çok Eros'u onurlandırdılar ve onun işlenmemiş (kaba) bir taş şeklinde çok eski bir heykeline sahiptirler.” (Paus. 9. 27. 1).

Bu pasajdan Eros'un çok eskiden beri şehrin baş tanrısı olarak tapınım gördüğü ve tanrının sembolü olarak kullanılan kaba bir taşın (*έργύω λαιω*) yer aldığı kutsal alana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buradan, kesin olarak tanrının kendisine ait bir tapınağın var olup olmadığını söyleyemsek de, bu eski taşın altında ona saygı gösterilip ibadet edildiğini ifade edebiliriz. Ancak, zaman ilerledikçe bu kaba taşın yerini alacak daha seçkin sanat eserleri üretildiğini de biliyoruz. Örneğin, MÖ. 4. yüzyılda hem Praxiteles hem de Lysippos tarafından çok ünlü birer heykel yapılmış⁹ fakat bunlar hiçbir zaman eski kült sembolünün yerini alamamış ve tanrıya sunulmuş birer hediye olmaktan öteye geçememişlerdir (Roscher, 1884-1890: 1340-1341). Ayrıca burada, tanrının onuruna beş yılda bir Erotidia veya Erotia adı verilen festivalin kutlandığı bilinmektedir (Monceaux, 1892: 815). Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar süren bu festivallerde müzik ve spor yarışmaları ile birlikte Eros için kurbanlar da kesilirdi (Collignon, 1887: 1597; Seyffert, 1895: 266). Bununla birlikte, *gymnasium*'da yer alan Herakles heykelinin yanına, tanrı Eros'un da bir heykeli yerleştirilmiş ve burada saygı görmüştür (Seyffert, 1895: 266). Neredeyse başka hiçbir yerde, bu derecede tapınım görmeyen tanrı; Sparta, Samos, Atina (Broneer, 1932: 43) ve Parion'da da tapınım görmüştür (Roscher, 1884-1890: 1342-1343; Smith, 1870: 50). Parion'daki Eros kültünün en az Thespia kentindeki kadar önemli olduğunu yine Pausanias'tan öğreniyoruz:

“Ancak İonia ve Erytrai kökenli olan ve günümüzde Romalılara tabi olan ve Hellospontos'daki Parion'da yaşayanlar tanrı Eros'a onlardan daha aşağı kalmayacak şekilde saygı gösterirler.” (Paus. 9. 27. 1).

⁸Graf, 2011: 191. Çok fazla olmasa da Yunan dünyasında tanrıça Aphrodite, Roma'da ise tanrıça Venüs ile ortak tapınımları vardır: Wlosok, 1975: 177; Roman-Roman, 2010: 158.

⁹Paus. 9. 27. 3: Praxiteles'in yaptığı Eros heykeli pentelikon mermerinden, Lysippos'un yaptığı Eros heykeli ise tunçtandır.

⁷<https://www.wildwinds.com/coins/greece/thrace/byzantium/i.html> (Erişim Tarihi: 10.07.2020)

Bu ifadelerden, MS. 2. yüzyılda Roma'ya bağlı bir Ion kolonisi olan Parion'da, önemli bir Eros kültü olduğu anlaşılmaktadır. Kentte kültün varlığına dair bir başka kanıt ise MS. 1 yüzyılda yaşamış olan Plinius tarafından sunulmaktadır. Plinius, *Naturalis Historia* adlı eserinde Praxiteles'in Parion kenti için güzellikte Knidos'taki Aphrodite heykeli ile kıyaslanabilecek ölçüde muhteşem bir Eros heykeli yaptığından bahsetmektedir (Plin. nat. 36. 4. 5). Praxiteles'in yapmış olduğu Eros heykelinin kopyaları Parion sikkeleri üzerinde de görülmektedir (Resim 8). Antoninus Pius (MS. 138-161) (SNG France 5, no: 1476-1477, Pl. 76), Commodus (MS. 180-192) (SNG Aulock Mysia, no: 1338, Pl. 41; SNG Cop Mysia, no: 291, Pl. 7), Philippe (MS. 244-249) (SNG France 5, no: 1513, Pl. 76), Aemilianus (MS. 253) ve Aemilianus'un eşi olan Cornelia Supera (SNG France 5, no: 1515, Pl. 76) dönemlerine ait sikkelerin arka yüzlerinde Eros betimleri açık bir şekilde izlenebilmektedir. Bu sikkeler üzerinde Eros, genellikle kanatlarını açmış bir şekilde ayakta durmaktadır. Cepheden ve çıplak olarak betimlenen tanrının başı, sağa doğru bakmaktadır. Sağ bacak vücut ağırlığı taşıırken sol bacak ise dizden itibaren öne doğru bükülmüştür. Bu duruş vücuda belirgin bir "S" hareketi kazandırmıştır. Sol kolu üzerinde aşağı doğru sarkan bir pelerin taşıırken sağ kolunu ayaklarının önünde duran *Herme*'ye doğru uzatmaktadır. Neredeyse tüm sikkeler üzerinde Eros'u, *Herme* ile birlikte görüyoruz. Bunun sebebi, Eros'un babasının hem Hermes olarak kabul edilmesi (Smith, 1870: 50; Kerényi, 1951: 172; Graves, 2004: 63) hem de Hermes gibi üreme gücünü temsil etmesi olabilir (Roscher, 1884-1890: 1341). Antik kaynaklar ve sikkeler dışında kentteki Eros kültünün varlığını buradan yoğun olarak ele geçen pişmiş toprak Eros figürinleri (Kasapoğlu, 2013: 185-186) de desteklemektedir.

Antik kaynaklar, sikkeler ve terrakotta figürinler dışında tanrı Eros veya kültü hakkında bilgi içeren herhangi bir belge ele geçmediği için Parion'daki Eros kültünün doğası hakkında fazla bir şey söyleyemiyoruz. Sadece W.H. Roscher, burada aynı Thespia'daki gibi, tanrıya ait *Herme* şeklinde eski bir kutsal taşın olduğundan ve Praxiteles'in, Parion için ünlü Eros heykelini yaptığı sırada, zengin ve prestijli bir tapınağın varlığından bahsetmektedir (Roscher, 1884-1890: 1342) ancak günümüzde tapınağa ait bir iz görülmemektedir.

Priapos Kültü:

Çeşitli metinlerde *Prāpaw*, *Prāhpow* ve *Prāepow* şeklinde karşımıza çıkan Priapos,¹⁰ Yunan pantheonuna sonradan kabul edilmiş (Decharme, 1886: 482; March, 2001: 662) Anadolu kökenli bir tanrıdır (Preller, 1872: 608; Agizza, 2001: 107; Bayladı, 2005: 431; Fink 2010: 364). Genellikle normal ebatların üzerinde bir erkeklik organı ile tasvir edilen tanrı, bu görünüşü ile cinselliği ve bereketi temsil eder (Tacheva-Hitova, 1983: 274; March,

2001: 662). Bu nedenle her zaman bereket ve bolluk getiren, insanları kötülüklerden koruyan rüstik (March, 2001: 662; Preteux, 2005: 254) bir tanrı olarak tanınır (Boyana, 2004: 32).

Hellenistik Dönem'in başlarında¹¹ ortaya çıkan Priapos kültünün, MÖ. 3 yüzyılda hızla yayılıp Roma Dönemi'nde de devam ettiği (March, 2001: 662) ve özellikle Hellenistik Dönem boyunca yaygınlaşan (March 2001: 662; Boyana, 2004: 43) kültün Hellespontos'dan diğer bölgelere yayıldığı bilinmektedir (Boyana, 2004: 41). Anadolu'da oldukça geniş bir kült alanına sahip olan Priapos'un doğum yerinin Troia Bölgesi'nde yer alan Lampsakos kenti olduğunu MÖ. 43 ile MS. 17 yılları arasında yaşamış olan Romalı şair Ovidius (Ovid. Tri. 1. 10.26) ve Pausanias'tan (Paus. 9. 31. 2) öğreniyoruz. Kültün, Trakya'dan gelip Propontis'in güney kıyılarına özellikle Lampsakos'a yerleşen Bébryce'ler tarafından Anadolu'ya getirildiği düşünülmektedir (Preteux, 2005: 247, 251). Lampsakos'un MÖ. 2. yüzyılın başlarından Gallienus (253-268) zamanına kadar basılmış olan sikkeleri (BMC Mysia, 86, no: 68-70, 77-78, 84-85, 88, 92) üzerinde tanrının tasvirinin yer alması da kentteki Priapos kültünün varlığını desteklemektedir. Tanrının kültü buradan Parion, Kyzikos ve ismini tanrıdan alan Priapos kentlerine kolayca yayılmış (Preteux, 2005: 260) ve yavaş yavaş gelişerek bir Hellespontos tanrısı kimliğini kazanmıştır (Verg. Georg 4. 111; Ovid. Fast. 1. 440).

Gelibolu'da bulunmuş olmasına rağmen Parion'a ait olduğu düşünülen ve bugün İzmir Müzesi'nde koruma altına alınan 377 envanter numaralı mermer bir stel,¹² Parion'da da Priapos kültünün varlığını kanıtlamaktadır (Robert, 1950: 81-83; Frisch, 1983: 10-14). 82 cm. yüksekliğe ve 50 cm. genişliğe sahip olan kabartmalı adak stelinin üzerinde 16 satırdan oluşan bir yazıt yer almaktadır:

¹⁰Roscher 1897-1909: 2967: *Prāpaw*, Thera'daki yazıtlarda karşımıza çıkar. Özellikle, Yunanca düz yazıda, Latince yazıtlarda ve Roma edebiyatında baskın olarak kullanılmıştır. *Prāhpow*, Yunan şiirinde ve Dacia'da bir Latince yazıtta geçer. *Prāepow* kelimesi ise, daha çok Bithynia bölgesinde yaygındır.

¹¹Smith, 1849: 1288: MÖ. 4. yüzyıl ortalarında eserler vermiş olan Xenarkos'un komedi oyunlarından bir tanesi Priapos'a aittir. Böylece kültün bu tarihte Attika'da tanınmış olduğunu anlıyoruz.; Tacheva Hitova, 1983: 274: Moesia Bölgesi'ndeki Cellatis kentinde ele geçen terrakotta Priapos heykelcikleri MÖ. 4-2. yüzyıllar arasında tarihlenir.; Bonnefoy, 2000b, 929.

¹²Parçalar halinde bulun stel hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Robert 1950: 81-97.

Ἐπὶ ἱερέος Καίσαρος Λευκίου Φλαβίου
τὸ δεύτερον, οἱ δικτυαρχήσαντε[ς] καὶ τε[λ]ων]-
α[ρχ]ήσαντες ἐν τῷ Νε[ι]λαίῳ, ἀρχωνόντος
Πο[π]λίου Ἀουίου Λυσιμάχου, δικ[τ]υαρχούντων
Ποπλίου Ἀουίου Λυσιμάχου, Ποπλίου Ἀουίου
Ποπλίου υἱοῦ Ποντικοῦ, Μάρκου, Ἀπικίου
Κουαδράτου, Ἐπαγάτου τοῦ Ἀρτεμιδώρου,
Ποπλίου Ἀουίου Βεΐθυδος, σκοπιαζόντων
Ἐπαγάτου τοῦ Ἀρτεμιδώρου, Ποπλίου Ἀουίου
Βεΐθυδος, κυβερνώντων Σεκοῦνδου τοῦ
Ἀ[ο]υίου Λυσιμάχου, Τυβελλίου Λ[. . .]
ΛΑΙΤΟΥ, φελ[λο]χαλαστούντος Τονγιλίου
Κόσμου, ἐφη/μερεύοντος Κασσίου Δαμασίππου,
αντιγραφομέ/νου Σεκοῦνδου τοῦ Ἀ[ο]υίου
Λυσιμάχου, λεμβαρχ[οῦν] των Ἀσκληπίδου
τοῦ Ἀσκληπίδου, Ἑρμαίσκου τοῦ Ἀ[ο]υίου
Λυσιμάχου, Εὐτύχου τοῦ Αὐουίου Βεΐθυδος,
Μενάνδρου τοῦ Λευκίου, Ἰλάρου τοῦ
Ἀσκληπίδου, συνναῦται.

“Lucius Flavius’un Caesar’ın rahipliğini ikinci kez yaptığı sırada, balıkçılar ve Neilaion’daki vergi toplama görevlileri bu adağı (denizcilerin ve balıkçıların tanrısı olan Priapos’a sundular). Bu adak, Publius Avius Lysimakhos’un baş yönetici olduğu, Publius Avius Lysimakhos ve Publius’un oğlu Publius Avius Pontikos ve Marcus Apicius Quadratus ve Artemidoros’un oğlu Epagathos ile Publius Avius Beithys’un balık ağlarından sorumlu oldukları; Artemidoros’un oğlu Epagathos ile Publius Avius Beithys’un gözcülük yaptıkları; Tongilius Cosmos’un ağlara takılan mantarlardan sorumlu olduğu; Cassius Damasippos’un günlük hizmetleri yürüttüğü; Avius Lysimakhos’un oğlu Secundus’un kopya görevlisi olarak hizmet verdiği; Asklepides oğlu Asklepides ve Avius Beithys’un oğlu Eutykhes ve Lucius oğlu Menandros ve Asklepiades oğlu Hilaros’un tayfa olarak yer aldıkları dönemde sunuldu.”

MS. 2 yüzyıla (?) ait olan stelin, Parion balıkçılar derneğinin üyeleri tarafından tanrı Priapos’a ithaf edildiği sadece üzerindeki kabartmadan anlaşılmaktadır (Resim 9).

L. Robert, stelin Parion antik kentine ait olduğunu ve Parion’dan Gelibolu’ya taşınan birçok taş eser gibi, bu stelin de aynı şekilde Gelibolu’ya götürüldüğünü (Robert, 1950: 83, 86) iddia etmiştir. Bununla birlikte yazıt, H. Kiepert,¹³ H.G. Lolling (Lolling, 1884: 63) ve J.H. Mortmann (Mordtmann, 1885: 207) gibi epigraflar tarafından Parion’da bulunan başka bir yazıt parçası ile karşılaştırılıp yorumlanmış ve bu incelemeler sonucunda Gelibolu yazıtının Parion’a ait olabileceği sonucuna varılmıştır. Her iki eserin de Parion balıkçılar derneğinin üyeleri tarafından adanmış olduğu yazıtların içeriğinden anlaşılmaktadır.

L. Robert, “Lucius Flavius’un ikinci kez Caesar’ın rahibi” ifadesinden yola çıkarak, Caesar’ın (veya Augustus?), Parion’u ilk kez kolonize eden Roma imparatoru (Stevenson-Madden-Smith, 1889: 601; Robert, 1950: 86; Preteux, 2005: 257) olduğunu ve Parion koloni sikkeleri üzerinde görülen CGIP (Colonia Gemella Iulia Pariana) lejandının da bunu desteklediğini ileri sürmüştür. Ancak, Parion antik kenti ile ilgili yapılan son çalışmalar kentin ilk olarak Caesar değil, Augustus döneminde kolonize edildiğini ortaya koymuştur (Çelikbaş, 2010: 48, 54). Buna karşın “Neilaion Bölgesi’nin usta balıkçıları” ifadesinden yola çıkan P. Frish ise, Neilaion Bölgesi’nin, Parion kıyı kesiminde yer aldığını ifade etmiştir. Nitekim antik dönemde Parion kıyıları her yıl farklı şirketlere kiralanmak üzere çeşitli bölgelere ayrılmış olduğu ve Neilaion da bu bölgelerden bir tanesi olduğu bilinmektedir.¹⁴ Ancak, **Ἐν τῷ Νε[ι]λαίῳ** ifadesinin bir yer ismi olmasının yanı sıra dinsel bir anlam içerdiği hakkında görüş de mevcuttur (Robert, 1950: 90, dn: 5). Rütbe sırasına göre dernek üyelerinin isimlerinin zikredildiği yazıtta göre stel, Lucius Flavius’un, Caesar’ın ikinci kez rahibi olduğu yıl adanmıştır. Ancak bu yılın hangi yıl olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Stel üzerinde alçak kabartma olarak işlenen sahnede, tanrı için yapılan kurban töreni tasvir edilmiştir. Parçalar halinde ve oldukça aşınmış olan stelin sağında, Priapos ayakta ve cepheden gösterilmiştir. Tanrı, üzerine giymiş olduğu uzun elbisesini her iki eli ile kaldırarak phallosunu göstermektedir. Solda ise üzerinde bir balık olan sunak betimlenmiştir.¹⁵ Böylece, tanrı için kurban olarak bir balığın verildiği anlaşılmaktadır. Robert stel üzerinde yer alan Priapos tasvirini yorumlarken, onun, sadece balıkçıların koruyucu tanrısı olmasından değil, aynı zamanda Parion’da büyük bir tanrı olarak kabul edilmesinden dolayı tapınım gördüğünü ifade eder (Robert, 1950: 91). Nitekim tanrı Parion’da, Parianos (**Parianōw: Ἐξ ἑπὶ τοῦ Πριάπου**) (Hes. lex. Bak: **Parianōw**) epitetini kazanmış ve bu isim altında saygı görmüştür. Ancak, kentin sikkelerine baktığımızda tanrının tasvirinin kullanılmadığını, Onun yerine, daha çok Gorgo başı ve boğa figürlerinin (Keleş, 2013b: 194) tercih edildiğini görülmektedir. Priapos’un, Parion’un büyük tanrılarından birisi olmasına karşın tasvirinin sikkeler üzerinde kullanılmaması oldukça ilgi çekicidir.

İmparator Kültü:

Geçmiş Mısır (Wilkinson, 2016: 57-59) ve Mezopotamya (Van De Mieroop, 2006: 91; Cooper, 2012: 261-264) uygarlıklarına kadar uzanan ve hükümdarı tanrı yerine yükselterek ona tapınmak demek olan hükümdarlık kültü, Hellenistik Dönem’de başka bir anlam kazanmıştır (Mansel, 2014: 532). Hükümdar kültürünün özünü, halkın krallardan gördüğü siyasi iyilikler karşısında, onlara

¹⁴ Frish, 1983: 11; Parion, Lampsakos ve Kyzikos çevresindeki kıyı kesimin çeşitli bölgelere ayrılması hakkında bakınız: Robert, 1955: 72-74.

¹⁵ Robert, 1950: 82: Robert, bu eserin daha önce Fontrier ve Dumont tarafından görüldüğünü ve üzerindeki kabartma sahnesinin onlar tarafından anlatıldığını açıklamaktadır. Onların tanımlarına göre, stelin sol tarafında (Priapos’un karşı tarafında ve sunağın yanında) bir yunus balığı ve bantlarla süslenmiş bir de thyrsos yer almaktadır.

¹³Boeckhius, CIG II, Add. 3654b. (H. Kiepert’in kopyası).

duydukları minnet ve şükran duygusuyla bağışladıkları sunular oluşturmaktaydı (Price, 2004: 64). Bu nedenledir ki, krallar kentlere yaptıkları yardımlarda, savaş ve doğal afetlerde ayrıca vergi muafiyeti gibi hukuksal konularda cömertçe davranıyorlardı (Kotsidu, 2000: 14). Böylece krallar hayırsever ve koruyucu olarak tanınmış olmakla kalmıyor aynı zamanda yapmış oldukları bu iyilikler karşısında tanrısal ünvanlar da alıyor ve siyasi alanlarda kazandıkları gücü dini alana yayma imkanı da bulmuş oluyorlardı (Mutlu-Korkmaz-Çınar, 2017: 149). Böylece, MÖ. 197'den sonra Yunanistan ve Anadolu'da görülmeye başlanan Roma kentinin kişileştirilmiş sembolü olan tanrıça Roma (Dea Roma) kültürünün yanında imparatorluk kültürü adı verilen yeni bir akım eyaletlerde yayılmaya başlamıştır (Akşit, 1976: 56). Augustus döneminde resmîyet kazanan (İplikçiöğlu, 1997: 140; Woolf, 2008: 238; Kaya, 2011: 277) kült, Anadolu'da da hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır.

Kültün, Parion kentindeki varlığını kentte yapılan arkeolojik kazılar sonucu ele geçen yazıtlar (Sayar, 2015: 163-164; Sayar, 2016: 201-204) ile Bekirli, Kemer ve Çakırlı köylerinde bulunan yazıtlar kanıtlamaktadır (Frish, 1983: 15-17, no: 7-9). Ayrıca, yukarıda bahsetmiş olduğumuz Gelibolu'da bulunmuş ve bugün İzmir Müzesi'nde koruma altına alınan 377 envanter numaralı mermer stel (Robert, 1950: 82-83; Frish, 1983: 10-14, no: 5) Parion'da sadece Priapos kültürünün varlığını değil aynı zamanda imparator kültürünün varlığını kanıtlaması açısından da önemlidir. Yazıtta geçen “ΕΡΚΑΙΩΩ ΚΑΙΣΑΡΩ ΛΕΥΚΟΥ ΦΛΑΒΙΟΥ ΤΟΥ ΔΕΪΤΕΡΟΝ .....” ifadesinden Lucius Flavius'un ikinci kez Caesar'ın rahibi olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda, yazıtta adı geçen Caesar'ın veya Augustus'un Parion'u ilk kez kolonize eden Roma imparatoru (Stevenson-Madden-Smith, 1889: 601; Robert, 1950: 86; Preteux, 2005: 257) olduğundan ve Parion koloni sikkeleri üzerinde görülen CGIP (Colonia Gemella Iulia Pariana) lejandının da bunu desteklediğinden bahsedilmişti. Buna benzer bir başka Caesar rahibinin ismi ise, Augustus dönemine tarihlenen bir sikke (BMC Mysia, 103, no: 84; Frish, 1983: 74; Sayar, 2015: 163) üzerinde geçmektedir. Bu sikke üzerindeki yazıttan [P.VIBIO.SAC(erdote) CAES(aris)] Publius Fibius adında bir Roma vatandaşının imparator kültürü rahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Parion tiyatrosunda yapılan kazılar sonucu gün yüzüne çıkarılan 109 cm. yüksekliğinde ve 30 cm. çapında yuvarlak bir kaide (veya sunak?) üzerinde yer alan 6 satırlık bir yazıtta (Sayar, 2015: 163-164) ise Lucius Valerius Valens adında bir imparator kültürü rahibinin adı geçmektedir (Resim 10).

D[i]vo
Vespasiano
Caesari Aug(usto)
L(ucius) Valerius L(ucii) f(ilius) Arn(iensis)
Valens

Pro sacerdotio

“Lucius oğlu, Arniensis tribus'undan (kabilesinden) Lucius Valerius Valens bu adağı/sunağı/sütunu rahipliği vesilesi ile Tanrı (İmparator) Vespasianus Caesar Augustus'a (sundu).”

Yazıttan, Lucius Valerius Valens adındaki Roma vatandaşının muhtemelen İmparator kültürünün rahibi olarak göreve gelmesi nedeniyle, bir summa honoraria (bedel, şerefiye) olarak bu adağı sunduğu anlaşılmaktadır. MS. 79 yılında ölen Vespasianus oğlu Titus zamanında Divus Vespasianus Augustus ünvanıyla tanrılaştırıldığı (Sayar, 2015: 164) için yazıt, MS. 80 yılına veya hemen sonrasına tarihlendirilebilir.

Bekirli, Kemer ve Çakırlı köylerinde bulunan yazıtlar anlam bakımından birbirinin aynısı olduğu için, imparator kültürünün varlığını kanıtlamak adına bu çalışmada sadece bir tanesi örnek olarak ele alınmıştır. Kemer Köyü'nün yaklaşık 3km. güneyindeki Bekirli Köyü'nde bulunan ve MS. 129'dan sonraya tarihlenen 0.87m yüksekliğe, 0.29m genişliğe sahip olan beyaz mermer bir stel üzerinde 9 satırlık Latince yazıt yer almaktadır (Taşlıklioğlu, 1971: 201, no: 2, Res. 143; Frish, 1983: 15, no: 7) (Resim 11).

Imp(eratori)
Traiano
Hadriano
Caesari
Aug(usto)
Iovi
Olympio
[c]onditori
Col(oniae) n(ostrae)

“Kolonimizin kurucusu, İmparator Traianus Hadrianus Caesar Augustus Iuppiter Olympios için”.

Yazıttan, stelin Roma imparatoru Hadrianus için yaptırıldığı, Hadrianus'un Olympos Iuppiteri'ne yani Zeus'a eş tutularak onurlandırıldığı ve böylece imparatora tanrılık mertebesi verilerek tanrılaştırıldığı anlaşılmaktadır. Stel, Parionlular tarafından muhtemelen Hadrianus'un Anadolu'ya yaptığı geziler sırasında Parion'u ziyaret ettikten sonra, ona duydukları memnuniyeti ifade etmek için yaptırılmıştır. Hadrianus'un, saltanatı boyunca MS. 121-125 ve 128-133 yılları arasında iki büyük geziye çıktığı ve bu geziler sırasında, Anadolu'daki bazı kentleri ziyaret ettiği bilinmektedir (Akşit, 1976: 199). Bu sebeptendir ki, “gezgin imparator” olarak tanınmıştır (Meijer, 2006: 64). İşte, Hadrianus'un Anadolu'ya düzenlediği ilk gezi programı içinde, imparator Parion'a da uğramış (Kaya-Taşdöner Özcan, 2016: 499) ve kente iyilikler yapmıştır. Nitekim Hadrianus'un uğramış olduğu kentlere armağanlarda ve yardımlarda bulunduğu¹⁶ bilinmektedir. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi Hadrianus'un, Kyzikos'ta yapımına başlanan fakat mali sıkıntılar nedeniyle bitirilemeyen ayrıca MS. 117 yılında yaşanan deprem nedeniyle de çok fazla hasar gören Zeus

¹⁶Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Kaya-Taşdöner Özcan 2016: 498-511.

tapınağının tamamlanması için mali destekte bulunarak yardımcı olmasıdır (Magie, 1950: 614; Koçhan, 2011: 77). Bu durum karşısında Kyzikoslular, İmparator Hadrianus'u 13. Olympos tanrısı ilan ederek onurlandırmışlardır (Sokrates HE III, 23; Marquardt, 1836: 155; Ashmole, 1956: 180; Price, 2004: 258). Bu nedenle Parion halkı da Hadrianus'un hem kenti ziyaret etmesinden hem de kendilerine göstermiş olduğu iyiliklerden dolayı imparatora duydukları memnuniyeti ifade etmek için onu kentin koruyucusu ve özellikle kurucusu olarak ilan etmişlerdir (Magie, 1950: 614). Böylece, Hadrianus tarafından Parion'a ikinci kez koloni statüsü verilerek kentin onurlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumu, Parion'da tiyatrodan parçalar halinde ele geçen yazıtlı arşitrav bloklarında görülen "...A]ntonini pii fel(icis) et col(oniae) G(emellae) I(uliae) H(adrianae) Par(ianae)..."¹⁷ ifadesi ile CGIHP "*Colonia Gemella Iulia Hadriana Pariana*" lejandlı sikkeler (SNG Cop Mysia, 281, 287-303; SNG Aulock Mysia, 1331-1346; SNG Turkey 3, Mysia-Troas, 198-200) de desteklemektedir. Parion koloni sikkeleri üzerinde daha önce görülen CGIP (*Colonia Gemella Iulia Pariana*) lejandının yanına bir tane "H" harfi eklenmiş ve kentin kolonizasyonu geliştirilerek sikke basımına devam ettirilmiştir.

SONUÇ

Bir Troas kenti olan Parion'dan ele geçen epigrafik belgeler, antik kaynaklar ve bunları destekleyici nitelikte incelediğimiz sikkeler; kentte İsis, Serapis, Artemis, Apollon, Eros, Priapos ve İmparator kültlerinin varlığını kanıtlamıştır.

Ege dünyasını Karadeniz'e bağlayan stratejik bir konumda yer alan Parion, günümüzde olduğu gibi antik dönemde de önemli bir limana sahipti. Kent, bu özelliğinden dolayı komşu bölgeler ve Ege dünyasındaki önemli merkezler ile devamlı ticari ilişkiler içerisinde bulunmuş ve bunun sonucunda, her zaman denizciler ve tüccarların uğrak yeri olmuştur. Bu durum Parion halkının farklı inanç ve kültürlerle tanışmasına, dolayısıyla inanç sistemlerinin etkilenmesine de sebep olmuştur. Böylece, denizciler, askerler ve tüccarlar tarafından Anadolu'ya, Ege Denizi adalarına ve Trakya'ya kadar yayılmış olan İsis ve Serapis kültü, muhtemelen bu yolla Parion'a da girmiştir. Kentten ele geçen tek yazıta göre, burada kültürün en erken MÖ. 1. yüzyılda veya daha önce kurulmuş olduğu söylenebilir. Anadolu'nun büyük bir bölümünde görülen İsis ve Serapis; denizcileri koruyucu, kurtarıcı ve insanların tüm dualarını kabul eden özelliklerinden dolayı Parion'da da sevilmiş ve sayılmıştır. Özellikle de denizcilerin ve tüccarların ihtiyaçlarını karşılamaları ve korkularını gidermeleri sebebiyle İsis ve Serapis, halkın inanç sistemi içine dahil edilmiştir.

Bünyesinde barındırdığı farklı kimliklerle Anadolu'da en çok tapınım gören Olympos tanrılardan birisi olan Apollon, Parion'da *Aktaios* epiteti ile karşımıza

çıkılmaktadır. "Kıyıda bulunan, kıyıda yaşayan" anlamına gelen *Aktaios* epiteti bir kıyı kenti olan Parion'un coğrafi konumu ile uyum göstermekle birlikte, tanrıya burada daha çok bilinmeyen haber verme yani kehanet özelliği ile ibadet edilmiştir. **APOLLVNOS AKTAIOU PARIONVN** lejandlı sikkelerde görülen *omphalos* taşı bu görüşü desteklemektedir. Kentten ele geçen buluntular doğrultusunda Parion'da MÖ. 2. yüzyıldan itibaren güçlü bir Apollon kültü olduğu söylenebilir. Bir başka Olympos tanrısı olarak kabul edilen Artemis ise, Parion'da *Phosphoros* epiteti ile görülmektedir. Burada daha çok; kurtarıcı, zor durumda olan kişilere rehberlik eden, onları aydınlatan kimliği ile ibadet gören tanrıça Artemis MS. 2. ve 3. yüzyıllarda yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentte, Apollon ve Artemis gibi Olympos tanrılarının görülmesi Parion'nun bir Miletos yani Yunan kolonisi olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci derecede Olympos tanrıları arasında kabul edilen Eros ise, Parion'da çok sevilmiş ve değer görmüştür. Yunanistan'ın Boiotia Bölgesi'ne Pelasglar döneminde, Trakyalılar tarafından getirilmiş olduğu düşünülen kült, muhtemelen Parion'a hem Trakya hem de Yunanistan ile olan ticari ve kültürel ilişkiler sonucu girmiş olmalıdır. Parion'da en erken MÖ. 4. yüzyılda Eros kültürünün var olduğunu, Praxiteles'in kent için yaptığı muhteşem Eros heykelinden anlaşılmaktadır. Ancak, kentin bu dönemde basılmış olan sikkeleri incelendiğinde ilginç bir şekilde Eros tasvirinin kullanılmadığı aksine daha çok MS. 3. yüzyıla tarihlenen sikkeler üzerinde yoğun olarak betimlendiği görülmektedir. Bunun da sebebi, (Tamyürek, 2019: 52) kentte Hellenistik Dönem'de muhtemelen Eros'tan daha güçlü bir başka tanrının varlığı ile açıklanabilir. Nitekim MÖ. 4-2. yüzyıllar arasındaki sikkeler üzerinde tanrı Apollon veya Apollon'a adanmış bir sunağın yer alması (Keleş, 2014: 124) bu fikri destekler görülmektedir. MS. 2. yüzyılın sonları ile 3. yüzyıla tarihlenen sikkeler üzerinde Eros figürünün kullanılmaya başlanmasının sebebi (Tamyürek, 2019: 52), muhtemelen bu dönemde Anadolu'da iç karışıklıklar ve dış saldırılar nedeniyle ekonomik sorunların baş gösterdiği sıkıntılı bir sürecin yaşanıyor olmasıdır. Böylece bu sancılı dönemde, halka moral kaynağı olarak, aşkı ve sevgiyi temsil eden Eros figürünün sikkeler üzerinde kullanılmasıyla Parion halkı kendisini daha rahat ve daha iyi hissetmiş olacaktı. Yine aynı dönemde basılmış sikkelerin üzerinde Artemis *Phosphoros* figürünün kullanılmasında da buna benzer bir amaç güdülmüş olması ihtimal dahilindedir. Tanrıçanın her iki elinde taşıdığı meşale ile halkın önünü aydınlatarak onları sıkıntılı ve karanlık günlerden kurtaracağı düşünülebilir. Bu bağlamda tanrıçaya, muhtemelen kötü günlerden kurtaran güzel günlerin geleceğini müjdeleyen bir misyon yüklenerek kent halkının rahatlaması sağlanmış olacaktır.

Önemli bir liman kenti olan Parion'un ekonomisi, ticaretin (Bekker Nielsen, 2010: 194) yanı sıra bağcılık (Strabon 13.1.12.) ve yazıtlardan anladığımıza göre balıkçılığa dayanmaktaydı. Günümüzde de Parion antik kentine ev sahipliği yapan Kemer Köyü halkının geçim

¹⁷Sayar, 2016: 204: "[-----A]ntoninus Pius Felix ve Gemella Iulia Hadriana Pariana..."

kaynağı da balıkçılıktır. Bunun en önemli sebebi Parion'un balıkların göç yolu üzerinde (Bekker Nielsen, 2010: 194) bulunmasından kaynaklanmaktadır. Böylece Parionlu balıkçılar kentin bu konumunu fırsata çevirmiş ve en iyi şekilde değerlendirmeyi başarmışlardır. Özellikle Uskumru balığı ile ünlü olan kent (Plinius, 32. 146) muhtemelen en çok bu balık türünü avlayıp ticaretini yapıyordu. Nitekim kentin MS. 1. yüzyılda tuzlanmış uskumruları ile takdir gördüğü bilinmektedir (Curtis, 1991: 120). Bundan dolayı Parionlu balıkçılar Trakya'dan gelip Propontis'in güney kıyılarına (Lampsakos) yerleşen Bébryce'ler tarafından Anadolu'ya getirildiği düşünülen ve Lampsakos'dan Parion'a kolayca yayılan aynı zamanda tüccarların, denizcilerin, kayıkçıların, balıkçıların koruyucu tanrısı olarak kabul edilen Anadolu Priapos'a ibadet etmişlerdir. Parion balıkçıları, balık avının zengin ve bereketli olması ayrıca fırtına gibi çeşitli tehlikelerden korunmak, yollarını doğru bir şekilde tayin edebilmek amacıyla ona sığınmışlar ve zor durumlarında bu tanrıdan yardım istemişlerdir. Bu amaçla tanrı adına yapılan törenlerde Priapos için balık kurban edilmiştir. Gelibolu'da ele geçen ancak Parion kentine ait olduğu düşünülen adak steli üzerindeki kabartmada tasvir edilen sunak ve üzerindeki balık bunu kanıtlamaktadır. Sunak ise muhtemelen kült alanını işaret eden bir simge olarak stel üzerinde betimlenmiştir.

Parion'da Priapos'a sadece balıkçılar değil aynı zamanda tarım ile uğraşan kişiler de saygı göstermiş olmalıdır çünkü etrafı verimli ovalarla çevrili olan kentin geçim kaynakları arasında olan bağcılık da kent halkı için oldukça önem taşıyordu. Bu nedenle tarım ile uğraşan kişilerin bereket ve bolluk getiren Priapos'a inanmaları ve ibadet etmeleri kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Tüm Roma dünyasında birleştirici bir rol oynayan ve kısa zamanda devlet dinine dönüşen (Karayaka, 2007: 220) Roma imparator kültürünün izleri Parion kentinde de görülmüştür. Bunun sebebi Parion'un bir Roma koloni kenti olmasıdır. Bulunduğu coğrafi konum nedeniyle oldukça stratejik bir öneme sahip olan kent, Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru Roma devletini yönetenlerin dikkatini çekmiş ve burada hakimiyet sağlayabilmek amacıyla Romalılaştırma politikası güdülerek Lampsakos, Aleksadria Troas ve Ilion (Keleş-Çelikbaş, 2014: 3) kentleri gibi bir Roma kolonisi haline getirilmiştir (Sayar, 2015: 163). Bunun sonucunda kent, bazı ayrıcalıklar elde ederek ekonomik açıdan zenginleşip gelişmiş ve refah düzeyi artmıştır. Bunun farkına varan Parionlular, elde ettikleri ayrıcalıkları ve kent için yapılan yatırımları kaybetmemek için Romalı yöneticileri memnun edebilmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Bunun sonucunda, Romalı yöneticilere olan minnettarlıklarını gösterebilmek için onları tanrı derecesine yükseltmekle kalmamışlar aynı zamanda kentin koruyucusu ve kurucusu olarak ilan etmişlerdir. Böylece Anadolu'daki diğer birçok kent gibi hem kendi varlıklarını hem de geleceklerini güvence altına almayı başarmışlardır. Özellikle imparator Hadrianus'un kentin

kurucusu dolayısıyla koruyucusu olarak kabul edildiğini Parion'dan ele geçen yazıtlar kanıtlamaktadır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan gerek yazıtlar gerekse antik kaynaklardan yola çıkarak kentte, ana kent ile koloni kent arasında bir ilişkinin var olduğunu, bulunduğu coğrafi konumuyla dış etkenlere açık olan kentin özellikle Hellenistik ve Roma dönemlerinde farklı bölge kültürleriyle etkileşim içerisinde bulunduğunu ve aynı zamanda Priapos gibi bölgede çok eskiden beri var olan yerel kültürleri de terk etmediğini söyleyebiliriz.

TEŞEKKÜR

Yazıtların kontrolü konusunda yardımlarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Hasan MALAY'a teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar:

Clem. Alex. *Stro.* (= Clemens Alexandrinus, *Stromata*)

Kullanılan Metin: Clément d'Alexandrie, *Les Stromates*, Stromate I, Tome 2: Commentaire, Bibliographie et index par A.Le Boulluec, SChr 279 Cerf: Paris 1981(=SChr 279).

Hes. lex. (=Hesychius Alexandrinus, *Lexicon*)

Kullanılan Metinler: Hesychius Alexandrinus, *Hesychii Alexandrini lexicon*, vols. III-IV [P-V] Ed. M. Schmidt. Halle: n.p., III. 1861; IV. 1862 (repr. Amsterdam: Hakkert, 1965): 251-439: 1-336.

Hes. *theog.* (=Hesiodos, *Theogonia*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Theogony*. With an English translation by M. L. West. Oxford 1966.

Hesiodos, *Theogonia*, *Eseri ve Kaynakları*. Çev.: S. Eyuboğlu-A. Erhat. Ankara 1991.

Ovid. *Fast.* (= Ovidius, *Fasti*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Ovid's Fasti*. With an English translation by J. G. Frazer. London, New York 1931 (The Loeb Classical Library).

Ovid. *Tri.* (= Ovidius, *Tristia*)

Kullanılan Metin: *Tristia* (P. Ovidius Naso: *Tristia*. Vol.1, Ed. G. Luck, 1967).

Paus., (= Pausanias, *Periegesis tes Hellados*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pausanian Description of Greece*, With an English translation by W. H. Jones I-V. London, New York 1918-1935 (The Loeb Classical Library).

Plin. *nat.* (= G. Plinius Secundus "Yaşlı", *Naturalis Historia*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny Natural History*. With an English translation by H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz I-X. Cambridge, Mass.-London 1938-1971 (The Loeb Classical Library).

Strab. (= Strabon, *Geographika*): Kulları Metin ve Çeviri: Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (*Geographika*: XII - XIII - XIV). Çev. A. Pekman. İstanbul 1993.

Verg. *Georg.* (= Vergilius *Georgica*)

Kullanılan Metin ve Çeviriler: Virgil, *Eclogues, Georgics, Aenid, the Minor Poems*. With an English translation by H. Fairclough I-II. Cambridge, Mass.-London 1966-1967 (The Loeb Classical Library).

Vergilius, *Bucolica 'lar, Georgica 'lar*. Çev.: T. Uzel. Ankara, 1998.

Modern Kaynaklar:

Agizza, R. (2001), Antik Yunan'da Mitoloji. Masallar ve Söylenceler, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, Çev. Z. Zühre İlkelen Akarca, A. (1998), Şehir ve Savunması, Ankara.

Akın, E. (2019), "Propontis ve Parion'da İsis Kültü ve Yerleşim Nedenleri", V. Keleş-H. Kasapoğlu-H.E. Ergürer, E. Çelikbaş-A. Yılmaz (Ed.), Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 233-240.

Akşit, O. (1976), Roma İmparatorluk Tarihi, İstanbul.

Arnold, I. R. (1972), "Festivals of Ephesus", *American Journal of Archaeology* 76/1, 17-22.

Arslan, M. (2005), Arrianus'un Karadeniz Seyahati, Hellence Aslından Çeviren ve Yorumlayan M. Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul.

Ashmole, B. (1956), "Cyriac of Ancona and the Temple of Hadrian at Cyzicus", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 19, 179-191.

Ashton, R.; Meadows, A.; Sheedy, K.; Wartenberg, U. (1998), "Some Greek Coins in the British Museum" *The Numismatic Chronicle* 158, 37-51.

Avram, A. (2004), "The Propontic Coast of Asia Minor", M.H. Hansen, T.H. Nielsen (Ed.) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford University Press, New York.

Baines, J.; Malek, J. (1986), Eski Mısır, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi II, Çev. Z. Aruoba- O. Aruoba, İletişim Yayınları İstanbul.

Başaran, C. (2008), "Parion'dan Persia'ya Yol Gider", (Yay. Haz. İ. Delemen, S. Çokay, Kepçe, A. Özdzibay, Ö. Turak), Euergetes, Prof. Dr. Haluk Abbassoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Cilt I, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 133-137.

C. Başaran, C.; Kasapoğlu, H. (2014), "Parion Odeionu 2010-2013", H. Kasapoğlu-M. A. Yılmaz (Ed.), *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları*, Ankara, 193-209.

Bayladı, D. (2005), *Mitoloji Sözlüğü. Klasik Mitolojyada Tanrılar-Olaylar-Kahramanlar*, Say Yayınları, İstanbul.

Bean, G. E. (1968), *Turkey's Southern Shore*, Londra, 1968.

Bekker Nielsen, T. (2010), "Fishing in the Roman World", T.Bekker Nielsen, D.B.Casaola (Ed), *Ancient Nets and Fishing Gear, Proceedings of the International Workshop on Nets and Fishing Gear in Classical Antiquity: A First Approach*, Cádiz, 187-204.

Berens, E. M. (2009), *The Myths & Legends of Ancient Greece and Rome*, Amsterdam.

Bonnefoy, Y. (2000a), Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü I, Türkçe Baskıyı Yayına Hazırlayan L. Yılmaz, Ankara.

Bonnefoy, Y. (2000b), Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü II, Türkçe Baskıyı Yayına Hazırlayan L. Yılmaz, Ankara.

Boyana, H. (2004), "Priapos Kültü", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 22/35, 31-44.

Bremmer, J. N. (1994), *Greek Religion*, Oxford.

- Bricault, L. (2005), *Recueil des Inscriptions Concernant les Cultes Isiaques: RICIS*, Paris.
- Cooper, J. S. (2012), "Divine Kingship in Mesopotamia, A Fleeting Phenomenon", N. Bricht (Ed.), *Religion and Power. Divine Kingship in The Ancient World and Beyond*, Chicago, 261-266.
- Broneer, O. (1932), "Eros and Aphrodite on the North Slope of the Acropolis in Athens", *Hesperia* I, 31-55.
- Collignon, M. (1887), "Cupido", *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines* I/2, 1595-1611.
- Curtis, R. I. (1991), *Garum and Salsamenta. Production and Commerce in Materia Medica*, Leisen.
- Çelgin, G. (1986), *Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Çelgin, G. (2011), *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- Çelikbaş, E. (2010), *Parion Roma Kolonizasyon Sikkeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Decharme, P. (1886), *Mythologie Grèce Antique*, Paris.
- Detienne M.; Vernant, J. P. (1989), *The Cuisine of Sacrifice Among the Greeks*, Translated by Paula Wissing, London.
- Dowden, K. (2010), "The Gods In The Greek Novel", J. N. Bremmer, A. Erksine (Ed.), *The Gods of Ancient Greece, Identities and Transformations*. Edinburgh University Press, Edinburgh, 362-374.
- Dürüşken, Ç. (2011), *Roma'nın Gizem Dinleri*, İstanbul.
- Ellinger, P. (1884), *Les Ruses de Guerre d'Artemis. Recherches Sur Les Cultes Grecs et L'Occident* 2, Naples.
- Farnel, L. R. (1890), "Various Works in the Pergamene Style" *Journal of Hellenic Studies* 11, 1890, 181-209.
- Farnel, L. R. (1896), *The Cults of The Greek of States II*, Oxford.
- Farnel, L. R. (1977), *The Cults of The Greek of States IV*, New York.
- Ferguson, J. (1970), *The Religions of the Roman Empire*, London.
- Fink, G. (2010), *Antik Mitolojide Kim Kimdir?* Çev. S. Erfindık Yalçın, İzmir.
- Fontenrose, J. E. (1988), *Didyma, Apollo's Oracle, Cult, and Companions*, London.
- Freeman, C. (2003), *Mısır, Yunan ve Roma. Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev: S. K. Angı, Ankara.
- Frisch, P. (1983), *Die Inschriften von Parion*, Bonn.
- Ful, Ş. D. (2009), "A Dedication to Isis and Serapis" *Epigraphica Anatolica* 42, 101.
- Ful, Ş. D. (2013), "Mysia Bölgesi'nde Apollon Kültü", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* I, Tokat, 1-22.
- Graf, F. (2011), "Der Kult des Eros in Thespias", (by Pluratk), *Dialog über die Liebe – Amatorius*, Tübingen: Mohr Siebeck, 201-214.
- Graves, R. (2004), *Yunan Mitleri*, Çev. O. Akpur, İstanbul.
- Griffiths, J. G. (1986), "The Great Egyptian Cults of Occumenical Spiritual Significance", A.H. Armstrong (Ed.), *Classical Mediterranean Spirituality. Egyptian, Greek, Roman*, New York.
- Guthrie, W.K.C. (1955), *The Greeks and Their Gods*, Boston.
- Harrison, J. E. (1912), *Themis. A study of The Social Origins of Greek Religion*, Cambridge.
- Hassan, F. (1998), "The Earliest Goddesses of Egypt", L. Goodison- C. Morris (Ed.), *Ancient Goddesses. The Myths and the Evidence*, Great Britain, 98-112.
- Hornung E. (2004), *Mısır Tarihi*, Çev. Z. Aksu Yılmaz, İstanbul.
- İplikçioğlu, B. (1997), *Eski Batı Tarihi I*, Ankara.
- Kabaağaç, S.; Alover, E. (1995), *Latince-Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- Kagan, D. (1982), "The Dates of the Earliest Coins", *American Journal of Archaeology* 86/3, 343-360.
- Karagöz, Ş. (2002), "Küçükasya'ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate" *Anadolu Araştırmaları* 16, 303-320.
- Karaosmanoğlu, M. (2005), *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Erzurum.
- Karatağ, M. (2013), *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara.
- Karayaka, N. (2007), *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları*, İstanbul.
- Kasapoğlu, H. (2013), "Heykelsik ve Figürinler", Cevat Başaran (Ed.), *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion. 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları*, Kızı ve Restorasyon Çalışmaları, Ege Yayınları, İstanbul, 177-192.
- Kasapoğlu, H. (2015), *Parion Antik Kenti Roma Dönemi Terrakotta Figürinleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Kaya, M. A. (2011), *Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi*, Konya.
- Kaya, M. A.; Taşdöner Özcan, K. (2016), "Roma İmparatoru Hadrianus ve Anadolu: Geziler, Eyaletler ve Kentler", B. Takmer, E. N. A. Arca, N. G. Özdi (Ed.), *Sencer Şahin Anısına Yazılar*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 494-513.
- Keleş, V. (2013a), "Giriş-Coğrafik Özellikler", C. Başaran (Ed.), *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion, 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları*, Kızı ve Restorasyon Çalışmaları, Ege Yayınları, 19-25.
- Keleş, V. (2013b), "Sikkeler", (Ed. Cevat Başaran), *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion, 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları*, Kızı ve Restorasyon Çalışmaları, Ege Yayınları, İstanbul, 193-196.
- Keleş, V. (2014), "Parion Nekropolünde Ele Geçen Dört Altın Obje Üzerine Yeni Bir Değerlendirme" *Olba XXII*, 117-128.
- Keleş, V. (2018), "Some Observations on the Altar of Hermokreon in Parion", *Paros an its Colonies*, Paros VI, 179-188.
- Keleş, V.; Çelikbaş, E. (2014), "Parion Roma Kolonizasyon Sikkeleri", *Arkeoloji ve Sanat* 145, 1-10.
- Kerényi, C. (1953), *The Gods of the Greeks*, New York.
- Kimball, F.; Edgell, G. H. (1918), *A History of Architecture*, New York.
- Koçhan, N. (2011), *Kyzikos Tarihi ve Mimari Kalıntıları*, Kyzikos, Bursa.
- Kotsidu, H. (2000), *TIMH KAI ΔΟΞΑ*, Ehrungen für hellenistische Herrscher im griechischen Mutterland und in Kleinasien unter besonderer Berücksichtigung der archäologischen Denkmäler, Berlin.
- Leaf, W. (1923), *Strabo on the Troad*, Cambridge.
- Leake, V. M. (1841), *The Topography of Athens* 1, London.
- Liddel-Scott (1966), *Liddel and Scott's Greek-English Lexicon*, Oxford.

- Lolling, H. G. (1884), "Inscripfen aus den Künstensädten des Hellespontos und der Propontis" Mitteilungen des Deutschen Archaeologischen Institutes. Athenische Abteilung 9, 55-77.
- Magie, D. (1950), Roman Rule in Asia Minor. To The End of The Third Century After Christ, Vol. I: Text, Princeton University Press, New Jersey Princeton.
- Mansel, A. M. (2014), Ege ve Yunan Tarihi, Ankara.
- March, J. (2001), Cassell's Dictionary of Classical Mythology, UK.
- Marquardt, J. (1836), Cyzicus und sein Gebiet, Berlin.
- Meijer, F. (2006), İmparatorlar Yataklarında Ölmez, Çev: Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Merkelbach, R. (1978), "The Girl in the Rosebush: A Turkish Tale and Its Roots in Ancient Ritual" Harvard Studies in Classical Philology 82, 1-15.
- Monceaux, P. (1892), "Erotia ou Erotidia", Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines II, 815.
- Mordtmann, J. H. (1885), "Zur Epigraphik von Kyzikos" Mitteilungen des Deutschen Archaeologischen Institutes. Athenische Abteilung 10, 200-211.
- Mutlu, S.; Korkmaz, Z.; Çınar, E. (2017), " Monarşi, Kral Kültü ve Sütunlu Altarlar", I. Adak Adıbelli, G. İlgezdi Bertram, K. Matsumura, E. Baştürk, C. Koyuncu, H.A. Kızırlarslanoglu, T.Y.Yedidağ, A. Topaloğlu Uzunel (Ed), Barış Salman Anı Kitabı, İstanbul, 141-154.
- Onurkan, S. (1969), "Perge Artemis Kabartmaları ve Artemis Pergaia" Belleten XXXIII, 303-323.
- Özgünel, C. (2001), Smintheion. Troas'ta Kutsal Bir Alan, Ankara. Özhanlı 2014:
- Özhanlı, M. (2014), "Side Apollon Kehanet Merkezi ve Omphalos Taşı", Colloquium Anatolicum XIII, 261-272.
- Özkan, S. (2007), "Ülkemizde Bulunmuş Eski Mısır Eserlerine Göre Anadolu Mısır İlişkileri" Tarih İncelemeleri Dergisi 12/1, 77-116.
- Pack, R. A. (1989), "Two Classical Forgeries", American Journal of Archaeology 110/3, 479-483.
- Pekman, A. (1973), Perge Tarihi, Ankara.
- Price, S.R.F. (2004), Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü, Ankara, Çev. T. Esin.
- Preller, L. (1872), Griechische Mythologie I, Berlin.
- Prêteux, F. (2005), "Priapos Bébryces Dans La Propontide Et Les Détroits : Succès D'un Mythe Local" Revue des Etudes Grecques 118, I, 246-265.
- Prêteux, F. (2009), "Parion et son territoire a l'époque hellénistique: un exemple d'organisation de la chora sur le rivage de la Propontide", H. Bru, F. Kirbihler, S. Lebreton (Ed.), L'Asie mineure dans l'Antiquité : Échanges populations et territoires. Histoire, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 335-350.
- Ramsay, W. M. (1889), "Artemis-Leto And Apollo-Lairbenos" Journal of Hellenic Studies 10, 216-230.
- Ramsay, W. M. (1893), "Artemis at Ephesos", The Classical Review 7, No. 1/2, 78-79.
- Robert, L. (1979), "Un voyage d'Antiphilos de Byzance, Anthologie palatine, X, 17, Géographie antique et byzantine", Journal des Savants 4, 257-294.
- Robert, L. (1950), Hellenica. Recueil d'Epigraphie de Numismatique et d'Antiquités Grecques, Vol: IX, Paris, 78-97.
- Robert, L. (1955), Hellenica. Recueil d'Epigraphie de Numismatique et d'Antiquités Grecques, Vol: X, Paris, 266-282.
- Roman, L.; Roman, M. (2010), Encyclopedia of Greek and Roman Mythology, Fact on File Inc., New York.
- Room, A. (2003), Who's Who in. Classical Mythology. The Most Comprehensive Dictionary of Names in Classical Mythology, New York.
- Roscher, W. H. (1884-1890), Ausführliches Lexikon Der Griechischen Und Römischen Mythologie I, Leipzig.
- Roscher, W. H. (1897-1909), Ausführliches Lexikon Der Griechischen Und Römischen Mythologie III, Leipzig.
- Rose, C. B. (2014), The Archaeology of Greek and Roman Troy. New York.
- Sayar, M. H. (2015), "Parion'da Divus Vespasianus Augustus'a Bir Sunu", C. Başaran, V. Keleş (Ed.), Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 163-166.
- Sayar, M. H. (2016), "Tiyatro'da Ölüm: Parion Tiyatrosu'nda Gladyatör Dövüşleri", C. Başaran, H.E. Ergürer (Ed.), Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları, Ankara, 201-207.
- Sevin, V. (2001), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I. Ankara.
- Seyfeert, O. (1895), A Dictionary of Classical Antiquities Mythology, Religion, Literature & Art, London.
- Seyrig, H. (1958), "Parion au IIIe siècle avant Notre ère", Centennial Publication of the American Numismatic Society, New York, 603-624.
- Smith, W. (1870), Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology II, Boston.
- Sylloge Nummorum Graecorum: The Royal Collection of Coins and medals: Danish National Museum, Mysia, Copenhagen. (1945)
- Levante, E. (Ed.) (2001), Sylloge Nummorum Graecorum France 5 Department des monnaies, médailles et antiques, Mysie. Paris: Bibliothèque Nationale de France.
- Oğuz, T.; Altınoluk, S.; Körpe, F. (eds.) (2009), Sylloge Nummorum Graecorum Turkey 3, Çanakkale Museum Vol. 1. Roman Provincial Coins of Mysia, Troas, etc. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- H. and Kleiner, G. (Ed.) (1957), Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland: Sammlung Hans von Aulock, heft 4: Mysien, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Stella, L. A. (1958), "La Religione Greca Nei Testi Micenei" Numen 5/1, 18-57.
- Stevenson, S.W.; Madden, F.W.; Smith, C.R. (1889), A Dictionary of Roman Coins: Republican and Imperial, London.
- Şahin, N. (1998), Klaros. Apollon Klarios Bilicilik Merkezi, İstanbul.
- Tacheva Hitova, M. (1983), Eastern cults in Moesia Inferior and Thracia: 5. century BC- 4. century AD., Leiden: Brill.
- Tamyürek, S. (2019), Praxiteles Eros'unun Parion Arkeolojik Bulgularındaki Yansımalar ve Parion'da Eros Kültü, Ondakuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

- Tanriver, C.; Kütük, S. (1993), The Katoikia of Daphnous and The Sanctuary of Apollon Daphnousios in the Territory of Apollonia ad Rhyndacum, *Epigraphica Anatolica* 21, 1993, 99-102, Pl. 12-14.
- Taşlıklioğlu, Z. (1954), Tanrı Apollon ve Anadolu ile Münasebeti, İstanbul.
- Taşlıklioğlu, Z. (1963), Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar, İstanbul.
- Taşlıklioğlu, Z. (1971), Trakya'da Epigrafya Araştırmaları II, İstanbul.
- Thomson, G. (1973), *I primi filosofi: Studi sulla società greca antica*, Firenze: Vallecchi.
- Wilkinson, R. H. (2016), Eski Mısır'ın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları, Çev. A. Fethi Yıldırım, İstanbul.
- Witt, R. E. (1971), *Witt, Isis in the Graeco Roman World*, London.
- Wlosok, A. (1975), "Amor and Cupid" *Harvard Studies in Classical Philology* 79, 165-179.
- Woolf, G. (2008), "Divinity and Power in Ancient Rome", N. Brisch (Ed.), *Religion and Power. Divine Kingship in the Ancient World and Beyond*, Oriental Institute Seminars Number 4, United States of America, 235-252.
- Van De Mieroop, M. (2006), *Antik Yakındoğu'nun Tarihi*, Çev. S. Gül, Dost Yayınevi, Ankara.
- Zaidman, L. B., Pantel, P. S. (1992), *Religion in The Ancient Greek City*, Cambridge.

EXTENDED ABSTRACT

Parion ancient city, considered to be a Troas city today and one of the remarkable port cities of Hellespontos, is within the borders of Kemer village of Çanakkale province, Biga district although it was included in different regions such as Phrygia, Troas, Mysia, Propontis, or Hellespontos in ancient times. When the epigraphic documents, ancient sources, and supporting coins are examined, cults belonging to Isis-Serapis, Artemis, Apollon, Eros, Priapos, and Emperor are found here. Being in a strategic location connecting the Aegean world to the Black Sea and having a sheltered harbour made Parion an important trade centre. Thus, the city has become a frequent destination for seafarers and merchants by having continuous commercial relations with both neighbouring and overseas regions. As a result, being influenced by the belief systems of the cultures interacted with, Parion people adopted the goddesses and gods such as Isis-Serapis and Eros and included them into their own world of gods as these responded to their needs.

The cult of Isis and Serapis, known to have spread to Anatolia, Greece, Aegean islands, and Thrace by sailors, soldiers, traders, and travellers, was also worshipped in Parion, a vital place among the coastal cities of Propontis. The name of Isis-Serapis is mentioned in the inscription on a marble block or pedestal, which was found during the archaeological excavations in the theatre area in the city of Parion. This inscription, dated to the Late Hellenistic or Early Imperial Period, is essential in that it is the only example proving the existence of the cult of Isis and Serapis in Parion. According to this single inscription recovered from the city, it can be said that the cult was established here at the earliest in the 1st century BC or earlier. However, in Parion, which was established as the first Miletos colony, the worship of Apollo and Artemis, the gods of Olympus, seen in the central city Miletos, is also found intensely. Apollo, who is most worshipped in Anatolia with the different identities it contains, appears in Parion with the epithet Aktaios. Although the epithet Aktaios, which means "existing on the coast, living on the coast", is in harmony with the geographical location of Parion, which is a coastal city, the god was worshipped here mainly with the feature of prophesying from the unknown.

This view is supported by the omphalos stone seen on coins with the **APOLLVNOS AKTAIOU PARIONVN** legend. In line with the findings recovered from the city, it can be said that there was a strong Apollo cult in Parion since the 2nd century BC. Artemis, accepted as another Olympian god, is seen in Parion with the epithet Phosphoros. The goddess Artemis, who was worshipped as more of a saviour, guiding people in difficult situations, and enlightening them, appeared intensely in the 2nd and 3rd centuries AD. The existence of Olympian gods Apollo and Artemis in the city is due to the fact that Parion is a Miletos; that is, a Greek colony. The god Eros, accepted among the secondary gods of Olympus, is frequently encountered in the Boeotia region of Greece. The cult brought here by the Thracians during the Pelasgians must have entered Parion probably due to commercial and cultural relations with both Thrace and Greece. The existence of the cult of Eros in the city at the earliest is known through the magnificent Eros statue made by Praxiteles for the city of Parion in the 4th century BC. However, it is understood from the coins recovered from the city that Eros was heavily worshipped in the 3rd century AD. In the city, whose livelihood is based on agriculture, especially viticulture, people continued to worship local gods such as Priapos, the patron god of merchants, sailors, and fishermen, who brought abundance and fertility, for the fishing to be efficient and the products to be abundant and fruitful. Known as a rustic god who always brings fertility and abundance and protects people from evil, Priapos in Parion is evidenced by a marble stele accepted to belong to Parion, which is under protection in the Izmir Museum today. It is thought that the cult was brought to Anatolia by the Bébryces, who came from Thrace and settled on the southern shores of Propontis, especially in Lampsacus. The cult of the god spread quickly to the cities of Parion, Cyzicus, and Priapos, which took its name from the god, and gradually developed and gained the identity of a Hellespontos god. In Parion, the god earned the epithet "Parianos" and was revered under this name.

Upon the Roman domination of Anatolia, Roman emperor cults were established in Parion, which was turned into a Roman colony in the 1st century BC, as in the whole of Anatolia. The inscriptions found as a result of the archaeological excavations in the city and the researches in the surrounding villages prove the existence of the cult. From the inscriptions found in Bekirli, Kemer, and Çakırlı villages, it is understood that the stelae were built for the Roman emperor Hadrianus that Hadrian was honoured by being accepted as equal to Jupiter of Olympus, Zeus, and thus the emperor was deified by being given the rank of a god. The stelae must have been commissioned by the Parionians, probably after Hadrian's visit to Parion during his travels to Anatolia, to express their satisfaction with him.

Based on both the inscriptions and ancient sources that constitute the subject of our study, it is possible to claim that there is a relationship between the main city and the colony city. Moreover, it could also be claimed that the city, which is open to external factors with its geographical location, interacted with different regional cultures, especially during the Hellenistic and Roman periods, while also not abandoning the local cults like Priapos that have existed for a long time in the region.

Resim 1: İsis- Serapis
Ful, 2009: 101.

Resim 2: Sistrum Betimli Stel
Başaran, 2015: 23, Resim 2.

Resim 3: Apollon Sunağı
BMC Mysia, 97, no: 11, Pl XXI.

Resim 4: Apollon Aktaios
Ashton vd. 1998: 42, no: 12, Pl. 15.

Resim 5: Apollon Aktaios
SNG France 5, no.1401. Pl. 71.

Resim 6: Artemis Phosphoros

TaşlıkHoğlu, 1971: 195, Res. 138.

Resim 7: Artemis Phosphoros

SNG France 5, no.1507. Pl. 76.

Resim 8: Eros

SNG Cop Mysia, no: 291, Pl. 7.

Resim 9: Priapos

Robert, 1950: 82, Pl. V. 5.

Resim 10: İmparator Kültü

Sayar, 2016: 202, Fig. 1.

Resim 11: İmparator Kültü

Taşlıklioğlu, 1971: 201, Res. 143.